ڕۆڵی کوردەکان لە حکومەتەکەی مستەفا کەمال ئەتاتورکدا..
عیماد محمد امین دەروێش

لەکاتی هەڵبژاردنی ئەنجوومەنی گەورەی نیشتمانی لە هاوینی ١٩٢٣مۆڵەت بە نوێنەرانی کورد نەدرا بگەڕێنەوە مەبەندی هەڵبژاردنەکەیان ئەوکاندیدە تازانەی بەناوچە کوردنشینەکان دەست نیشان کران وهەڵبژێردران ،لەواقیع دا کاندیدی دەولەتی وهەڵبژاردەی خەلکی بوون. بەم شێوەیە نارازیانی کورد لەم بەناو (تریبەنە ئازادە)ی کۆماری نوێ دوورخرانەوە. دوای چەند مانگێک، رووداوەکان نیشانیان دا کە سیاسەت لەسەر چ پاشنەیەک دەسووڕێ و با لەکوێ هەڵدەکا. بۆ نموونە ، لەکوردستان ئیش و کاری ئیداری بەرزونیوەی کاروبارەکانی خوارتریش لەلایەن تورکەکانەوە پڕکرایەوە. ئەو کوردانەی کە هێشتا وەک قایم مەقام دادەمەزران ، تەنیا ئەو کاتە لەو پلەیە دادەنران ئەگەر هیچ مەیل و دەمارێکی نەتەوایەتی یان نەبا. وشەی کوردستان لە هەموو نووسراوە رسمیەکان دا سڕایەوە و ناوی تورکی شوێن و جێگای ناوە کوردییەکانی گرتەوە. بە شێوەیەکی ئاسایی، ئەو کوردانەی لەناو سوپادا خزمەتییان دەکرد گلەیی ئەوەیان دەکرد بەدرەفتاری یان لەگەڵ دا دەکرێ ، کەرامەتییان هەتک دەکرێ و بەئەنجامدانی کاری پیس ناچاریان دەکەن .

لە ئاداری ١٩٢٤ ئەم کارانە گەیشتنە ئەوپەڕی . پێ داگرتن لەسەر تەنیا بەکارهێنانی زمانی تورکی لە دادگاکان و بە ڕەسمی قەدەغەکردنی زمانی کوردی – لەوانە لە قوتابخانەکان – دەرخەری ئەو گورانکارییە سیاسیەی بوو کە لە شێوازی بیرکردنەوەی کەمالیستەکان روویدابوو ، چونکە ڕەشنووسی یاسای خودموختاری دوو ساڵ پێشتر بڕیاری لە (پەروەردەو پێشخستنی زمانی کوردی) دابوو. تورکیا زمانی کوردی پەراوێز کردبوو، ئەو ئیلتیزامەی پێش یەک ساڵ بە پێی ماددەی ٣٩ی پەیمانامەی لۆزان کردبوو ، خستبوویە سەرشانی، پێشێڵی کردبوو، وە ئێستا بە ئاشکرا دەستی بە پەیرەوکردنی سیاسەتێک کردبوو کە ئامانجی سڕینەوەی گشت دەرکەوتە غەیرە توکیەکانی ژیانی خەڵک بوو. ئەم بڕیارەی لەمەڕ زمان درا ، کوردستانی لەفێرکردن بێ بەشکرد . لە ساڵی ١٩٢٥ ، لە ٤٨٧٥ قوتابخانەی تورکیا تەنیا ٢١٥ قوتابخانە لە کوردستان هەبوون کە تەنیا ٨٤٠٠ قوتابی لەکۆی ٣٨٢٠٠٠ ی قوتابی تورکیا ، لەوێ دەیانخوێند . بەبێ هەبوونی قوتابخانەی

کــوردی ، ژمــارەی ئەو قوتــابییەی کــوردانەی بتــوانن ســوود لەم خوێندنگایانە وەربگرن زۆر زۆر کەم بووە. وەرگرتنی باجی فێرکردن لە هەل و مەرجێکی وادا بێگومان زۆر مایەی نەفرەت و بێزاری بوو ، لەبارێک دا (کۆوونی) کردنی کوردستان بە سەربازانەی مووچەت دراو لە بەرەکانی شەڕی ئەرمەنستان و چۆڵ کردنی ناوچە کوردنشینەکان بەهۆی شەڕ و دوای ئەو کۆشتارە و دوورخرانەوە ، ســەرباری ئەم نارەحەتییانە بوون

لە ٤ ی ئادار مستەفا کەمال خەلەفەتی هەڵوەشاندەوە – بە ئەمەش بەراستی گورزێکی بەکار بوو. ئەو ناڕازیبوونی خەڵکی بە پێکهێنانی (دادگاکانی سەربەخۆی) کە هەقی مەرگ و ژیانی خەڵکیان بەدەستەوە بوو، وە هەروەها سزادانی هەر باسێکی لەسەر خەلەفەت و هەر جۆرە گەڕانەوەیەک بە ئاین لە ژیانی سیاسی وڵات، سەرکۆتکرد . ئەم پڕوسەیە داوی پەیوەندی نێوان کوردەکان و تورکەکانی پچڕاند . داخســتنی (مەکتەب) ـــەکان و (حوجرەکــان) ـــکان دوا ئــامڕازی فێرکردنی بەردەستی زۆربەی کوردانی لەناو برد . مستەفا کەمال بە پاککردنەوەی تورکیا لە دەزگای ئاینی ئێستا ئەو کوردانەی لەگەڵ خۆی کردە دۆژمن کە لە ساڵانی سەختی ١٩١٩ – ١٩١٢ یارمەتی مامەوەی تورکیایان دابوو . ئەمانە خەڵکانێک بوون زەینی ئاینیان هەبوو ، شێخ و ئاغاکانی حەمیدیە بوون کە لە دەروونەوە باوەڕیان بە بەرگریکردن لە خەلافەت هەبوو.